

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

РЕЗЕРВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ПІДПРИЄМСТВ

ШЛЯГА О.В.,

кандидат економічних наук,

Запорізька державна інженерна академія, Запоріжжя, Україна

ДІДЕНКО Я.І.,

Запорізька державна інженерна академія,

Запоріжжя, Україна

RESERVES OF THE ENTERPRISES' EFFECTIVENESS INCREASING

Shliaga O.V.,

Ph. D., Zaporizhzhia State Engineering Academy,

Zaporizhzhia, Ukraine

Didenko Ya.I.,

Zaporizhzhia State Engineering Academy,

Zaporizhzhia, Ukraine

АНОТАЦІЯ

В статті розглянуто підходи до визначення сутності резервів та виділені напрями пошуку резервів підвищення ефективності роботи підприємств шляхом їх класифікації з урахуванням сучасних умов господарювання і розвитку вітчизняної економіки.

Об'єкт дослідження – процеси пошуку резервів підвищення ефективності роботи підприємств.

Мета роботи – визначення ролі та методологічних засад обґрунтування резервів підвищення ефективності роботи підприємств з урахуванням сучасних особливостей розвитку вітчизняної економіки.

Метод дослідження – аналітичний метод та методи системного підходу.

Економічна ефективність суб'єктів господарювання залежить від рівня забезпеченості підприємств ресурсами, необхідними не лише для забезпечення їх безперебійного функціонування та ритмічної роботи, але і для раціонального їх розміщення і співвідношення з метою оптимального використання у процесі господарської діяльності.

Резерви як економічна категорія є органічною складовою понятійного апарату економічної ефективності, а отже – це комплексне поняття, що включає в себе можливості збільшення виробництва продукції та зниження затрат на основі удосконалення використання ресурсного потенціалу.

Повноті використання резервів сприятиме їх чітке бачення та виявлення того потенціалу, який за певних умов може бути реалізованим. А своєчасне виявлення та використання резервів є запорукою нормального функціонування підприємства в умовах нестабільної економіки та ключовим фактором розвитку підприємства у жорсткому конкурентному середовищі.

Серед основних шляхів підвищення ефективності діяльності підприємства виділені три напрямки пошуку резервів: організаційний, технологічний та ресурсний. На доповнення розглянуто методологію визначення явних та прихованих резервів.

ABSTRACT

The article deals with the approaches to the essence's definition of the reserves and with the allocation of the finding reserves' directions of the enterprises' effectiveness increasing through their classification under current economic conditions and the development of the national economy.

Object of the study – the processes of searching the reserves of the enterprises' effectiveness increasing.

Purpose of the study – to determine the role and methodological principles of justification the reserves of the enterprises' effectiveness increasing under current national economic conditions.

The method of the study – analytical methods and methods of system approach.

The enterprise' economic efficiency depends on the resources' availability level, which is necessary not only to ensure their continuous functioning and uninterrupted operation, but also for rational allocation and value for the best resources' use in economic activities.

Reserves as an economic category is an integral part of the conceptual apparatus of economic efficiency, and therefore reserves are a comprehensive concept that includes the possibility of increasing production and reducing costs through the improvement of the resource potential.

The clear vision and the identification of the potential, which under certain conditions can be realized on the enterprises, contribute to the completeness of reserves' using. So early detection and use of the reserves are the guarantee of the normal enterprises' functioning in a volatile economy; they are also the key factor of the development of enterprises' hard competitive environment.

The main ways of the enterprises' effectiveness increasing include three directions of reserves' finding: organizational, technological and resource. In addition the methodology of the obvious and hidden reserves' identification is also considered.

Ключові слова: ефективність, резерви, ресурси, підприємство, потенціал.

Key words: efficiency, reserves, resources, enterprise, potential.

Постановка проблеми. Питання підвищення результативності виробничих процесів та ефективності діяльності підприємств в цілому є одними з найактуальніших задач в сучасних умовах господарювання. Рівень ефективності функціонування підприємства залежить від впливу цілого ряду внутрішніх та зовнішніх факторів, врахування яких є складною задачею, що потребує виключно комплексного вирішення. При цьому розробка економічної стратегії розвитку підприємства для забезпечення і створення передумов довготривалого економічного зростання та сталого розвитку вимагає якісно нового, більш глибокого рівня дослідження основних тенденцій і взаємозв'язків його виробничих та економічних процесів.

В загальному випадку ефективність системи являє собою сукупність властивостей, що характеризують якість функціонування системи, оцінювану як відповідність необхідного та досягнутого результатів, які залежно від умов функціонування системи і способів їх досягнення можуть значно відрізнятись. Ефективність функціонування підприємства являє собою вид ефективності, що характеризує результативність діяльності підприємства як складної виробничоекономічної системи та дає комплексну оцінку раціональності використання його ресурсного потенціалу з відображенням співвідношення результативних показників та різноманітних ресурсних витрат на його досягнення за певний період часу. Саме здатність підприємства максимально ефективно використовувати наявні ресурси в умовах ринкової економіки відіграє важливу роль в питанні забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Виявлення прихованого потенціалу, розробка та впровадження заходів по його реалізації є основою для оптимізації роботи підприємства та посилення конкурентоспроможності за рахунок внутрішніх резервів.

Складність проблеми підвищення ефективності функціонування сучасного промислового підприємства полягає в тому, що вона повинна розглядатися як сукупність проблем підвищення ефективності функціонування окремих виробництв, процесів, обладнання тощо за різними законами функціонування, тобто з позицій ефективності

роботи підприємства як виробничої системи, а також як суб'єкта господарської діяльності, що має на меті реалізувати продукцію та отримати прибуток, тобто, з позицій економічної системи. Системний підхід до проблеми підвищення ефективності функціонування сучасного промислового підприємства передбачає пошук резервів підвищення його ефективності на рівні всіх його підсистем.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Багато вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема Галенко В., Гетьман О., Горфінкель В., Греков О., Мазаракі А., Мацибора В., Савицька Г., Стражев В., Файбушевич С., Швандар В. та інші, у своїх працях присвятили достатньо уваги питанням вивчення сутності резервів підвищення ефективності роботи підприємств, можливостям їх виявлення та використання, методикам оцінки тощо. Ними запроваджено ґрунтовну теоретичну базу ефективного використання наявних ресурсів для підвищення продуктивності роботи підприємства.

При цьому існуючі методики оцінки та підходи до уточнення сутності резервів підвищення ефективності хоча і широко представлені в науковій літературі, однак є недостатньо розробленими з урахуванням ускладнення економічної ситуації в Україні, у зв'язку з чим потребують подальшого поглибленого наукового опрацювання.

Саме цим обумовлена актуальність обраної проблематики, яка не лише не викликає сумнівів, але і не втрапить своєї актуальності і в подальшому, оскільки вимагає визначення ролі та методологічних засад обґрунтування резервів підвищення ефективності з урахуванням сучасних особливостей господарювання, які характеризуються швидкою динамікою змін під впливом різних факторів, пов'язаних з тривалою економічною кризою та непередбачуваністю розвитку вітчизняної економіки.

Мета роботи – визначення ролі та методологічних засад обґрунтування резервів підвищення ефективності роботи підприємств з урахуванням сучасних особливостей розвитку вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні в економічній науковій літературі присутні різні підходи до трактування і сприйняття поняття резервів. Так, згідно з одним з підходів резерви слід сприймати в якості запасів, зроблених заздалегідь з метою їх використання в майбутньому у випадку

необхідності. І хоча можливо досягти певного підвищення деяких показників роботи підприємств і за рахунок запасів, однак таке підвищення матиме екстенсивний характер і як результат спричинить певні втрачені вигоди. До того ж діяльність такого підприємства не можна вважати ефективною в цілому, а лише відносно окремих процесів, що мають місце на підприємстві.

Планова економіка, в умовах якої було створено переважну більшість найкрупніших вітчизняних підприємств, відзначалася виключною плановістю. Тому за відсутності конкуренції та будь-яких стимулів до розвитку, перед підприємствами стояло завдання виконати план, що виключало прагнення максимально ефективно використовувати наявні ресурси, шукати резерви, розширювати та модернізувати виробництво тощо. Адже незалежно від якості продукції, її збут був завжди гарантований. Пошук постачальників був даремний, адже усе необхідне для виробництва забезпечувалося державою. Підприємства не прагнули знижувати витрати на виробництво і реалізацію продукції за рахунок впровадження нової техніки і технології, кращої організації виробництва, так як ціни встановлювалися на основі фактичних витрат і нормативного прибутку.

Крім того, підприємства в матеріальному аспекті не були зацікавлені в підвищенні ефективності виробництва і завжди залишали істотний резерв для виконання плану, щоб його завжди можна було виконати без особливих зусиль. Виконання плану за адміністративнокомандної системи було найважливішим критерієм при оцінці роботи підприємства. За цим критерієм оцінювалася і діяльність керівника підприємства. Саме тому замість пріоритету постійного підвищення ефективності роботи, підприємства намагалися заощадити якнайбільше ресурсів від держави [1, с. 4].

Більш адекватне вимогам перехідної економіки є тлумачення поняття резервів як джерела отримання додаткових ресурсів без суттєвих додаткових витрат. Тому, на наш погляд, говорячи про резерви з позиції підвищення економічної ефективності роботи підприємств, необхідно їх сприймати саме як джерело майбутнього отримання додаткових ресурсів, здатного забезпечити конкретний результат підвищення ефективності роботи і зростання конкурентоспроможності підприємства.

Невикористані в даний час можливості, особливо з позицій трансформаційної економіки, являють собою потенціал господарюючого суб'єкта.

Наразі становлення ринково орієнтованої системи господарювання в Україні та розвиток досконалих конкурентних відносин між її суб'єктами вимагають впровадження одночасно керівного і керованого організаційноекономічного механізму, здатного забезпечити стабільне ефективне високоприбуткове функціонування найважливіших структурних одиниць – промислових підприємств –

та мобільно інтенсифікувати відтворювальні процеси як на локальному, так і на глобальному рівнях [2, с. 468].

Економічна ефективність суб'єктів господарювання залежить від рівня забезпеченості підприємств ресурсами (земельними, матеріальними, трудовими, фінансовими тощо), необхідними не лише для забезпечення їх безперебійного функціонування та ритмічної роботи, але і для раціонального їх розміщення і співвідношення з метою оптимального використання у процесі господарської діяльності.

Варто відзначити, що резерви як економічна категорія є органічною складовою понятійного апарату економічної ефективності, а отже – це комплексне поняття, що включає в себе можливості збільшення виробництва продукції та зниження затрат на основі удосконалення використання ресурсного потенціалу. Причому йдеться не лише про зниження непродуктивних втрат при використанні ресурсів та режим економії, оскільки запобігання різноманітним втратам та нераціональному використанню ресурсів є лише одним із шляхів виявлення резервів. Не менш важливими є й інші, пов'язані з можливостями використання досягнень науково-технічного прогресу і передового досвіду як основних важелів інтенсифікації виробництва.

Повноті використання резервів сприятиме їх чітке бачення та виявлення того потенціалу, який за певних умов може бути реалізованим. А своєчасне виявлення та використання резервів є запорукою нормального функціонування підприємства в умовах нестабільної економіки та ключовим фактором розвитку підприємства у жорсткому конкурентному середовищі.

У зв'язку з цим вважаємо необхідним конкретизувати напрями пошуку резервів підвищення ефективності роботи підприємств шляхом їх класифікації з урахуванням сучасних умов господарювання і розвитку вітчизняної економіки. Так, серед основних шляхів підвищення ефективності діяльності підприємства можна виділити три напрями пошуку резервів: організаційний, технологічний та ресурсний.

Першим резервом підвищення ефективності роботи підприємства є переосмислення організації виробничого процесу. Для виробничих підприємств слід звертати увагу на тип виробництва, його специфіку, шляхи покращення ефективності його діяльності аж до можливостей застосування інших типів виробництва. Для цього слід почати з аналізу усіх аспектів, які мають вплив на ефективність організації робіт, починаючи з найменших ланок, таких як, робоче місце та кваліфікація робочого, та закінчуючи рівнем підприємства в цілому.

Занадто складна та перевантажена зайвим персоналом організаційна система буде на регулярній основі споживати надмірну кількість ресурсів, крім того, в таких системах ускладнений механізм

прийняття рішень, що робить підприємства менш стійкими до непередбачуваних ситуацій і знижує їх загальну стійкість у кризові періоди. Саме тому оптимізація роботи виробництва повинна починатися саме з ретельної оптимізації організаційної структури підприємства.

Другим резервом підвищення ефективності діяльності підприємства є технологія. Проблема технологічних резервів є однією з актуальніших проблем виробництва в Україні, адже не секрет, що рівень технологічного озброєння українських підприємств відстає від аналогічних підприємств західних конкурентів. Резерв збільшення ефективності діяльності підприємства за рахунок модернізації чи повної заміни морально застарілого обладнання новими зразками на багатьох провідних підприємствах України є найбільшим невикористаним резервом із усіх наявних. Також слід зазначити, що проблема полягає не лише в технічній базі, а також і в організаційно-правовому аспекті її вирішення. Саме тому для залучення технологічних резервів необхідний широкомасштабний комплексний перехід на більш сучасні технології, який би супроводжувався одночасним впровадженням нових організаційних систем.

Ресурсний напрямок відображає першочергову необхідність аналізу ефективності використання наявної матеріальної бази виробництва та живої праці. При цьому слід враховувати рівень завантаження обладнання в часі, структуру собівартості продукції, що виготовляється, з точки зору співвідношення в ній часток амортизації, матеріальних витрат, витрат на оплату праці тощо. Зазначені показники потребують розгляду в динаміці та порівняння з показниками найближчих конкурентів.

Для оборотних фондів найважливішим показником є швидкість їх обороту, а отже, серед чинників потенційного її збільшення, потребують особливої уваги такі: зменшення обсягів незавершеного виробництва; удосконалення системи матеріально-технічного забезпечення з метою оптимізації виробничих запасів; прискорення реалізації готової продукції (активізація маркетингової діяльності); зменшення обсягів дебіторської заборгованості [3].

Крім того, слід звернути увагу і на інші напрямки раціоналізації використання матеріальних ресурсів: проаналізувати основні причини втрат, нераціонального використання ресурсів та провести аналіз шляхів їх мінімізації або ліквідації; забезпечити обґрунтоване нормування витрат

матеріалів, покращення системи нормування; організувати ефективну систему використання чи переробки з наміром подальшого продажу чи використання вторинних та побічних ресурсів; створити або покращити систему заохочення за економію сировини, енергії та матеріалів й відпрацювати її практичну дієвість; акцентувати увагу на використанні сучасних високотехнологічних матеріалів; проаналізувати джерела ресурсозабезпечення з метою пошуку найбільш вигідних пропозицій і т.д.

І хоча резерви простіше сприймати кількісно, важливо не лише визначити їх кількісні характеристики, але й виявити якісний склад факторів впливу на результати господарської діяльності, що іноді буває досить непростим завданням. Окрім того, резерви можуть бути явними і прихованими (неявними), а це впливає на вибір методології їх виявлення і оцінки.

Зазвичай методологія виявлення формалізованих (явних) резервів включає в себе такий комплекс методів: детермінований аналіз; кореляційний аналіз; метод порівняння; метод прямого підрахунку; функціонально-вартісний аналіз.

Виявлення неформалізованих (неявних) резервів відбувається за двома підходами – дохідним та витратним. Дохідний підхід включає в себе: методи прямої капіталізації; метод дисконтованих грошових потоків; метод синтетичної побудови ефекту; методи реального ефекту.

Комплекс методів витратного підходу включає в себе метод первісних витрат та метод вартості заміщення.

Сукупність способів виявлення і підрахунку резервів підвищення ефективності діяльності підприємства допомагає, використовуючи синтез різних методів та окремих їх інструментів, отримати достатню кількість аналітичних даних для прийняття рішень щодо підвищення ефективності роботи підприємства. А вже детальний аналіз отриманих результатів при підрахунку виявлених резервів, виявлення причинно-наслідкових зв'язків між використаними ресурсами та отриманими результатами, наявність корпоративної стратегії є основою для подальших дій, націлених на підвищення ефективності діяльності підприємства.

Висновки. Незважаючи на те, що виявлення резервів та їх залучення до господарської діяльності є однією з основних передумов ефективного функціонування підприємств в складних ринкових умовах становлення